

TÜRKÇÜLÜĞÜN ÜÇLÜ FORMÜLÜ*

Bedirhan Ahmedli, Elm və Təhsil, Bakı 2019, 288 sayfa, ISBN: 9789952817507

Tuğba KARAKAYA

Doktora Öğrencisi, Ardahan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
tuğba_bay42@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7804-3770

Geliş Tarihi: 25 Ocak 2023; Kabul Tarihi: 21 Nisan 2023

Received: 25 January 2023; Accepted: 21 April 2023

GİRİŞ

Prof. Dr. Bedirhan Ahmedli'nin *Türkçülüğün Üçlü Formülü* adlı kitabında yazarın eserlerinde ve dünya görüşlerinde öne sürülen ve üçlü bir formül olarak biçimlendirilen önemli bir sorunun araştırılması söz konusudur. Önemli bir millî-ahlakî gelişme dönemini, millî bilinç ve ideolojinin oluşumunu ve politik hayatta uygulanmasını kapsayan kitapta, yazar yalnızca Azerbaycan'da değil, aynı zamanda Türk dünyasındaki meseleleri de incelemiştir. Kitabın, Türk millî kimliğinin ve millî şuurunun oluşumunda sürekli ve sistematik bir tartışmaya ait olduğunu düşünen yazar eserini; *Mirza Feth Ali Ahundzade, Ali Suavi, Hasan Bey Melikzade Zerdabi, İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura, Ali Turan Hüseyinzade, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp ve Mehmet Emin Resulzade'nin* aziz hatıralarına ithaf etmiştir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin simgesini oluşturan üçlü biçimin oluşması, millî kimliğin ve bağımsızlığın sembolü konumundadır. Bedirhan Ahmedli, Azerbaycan'ın ve Türkiye'nin sosyo-politik süreçlerinde neredeyse iki yüzyıl süren ve hayatın hemen her alanında önemli bir rol oynayan üç boyutlu *Muasırlaşmak, Türkleşmek, İslamlaşmak* formülünün ideolojik bir sistem olarak oluşturulmasından bu yana yüz yıldan fazla bir süre geçtiğini belirterek, üçlü

* Bu kitap Azerbaycan Türkçesi ile yayımlanmıştır. Bkz. Əhmədli, B. (2019). *Türkçülüğün Üçlü Formülü: Nəzəri və Tarixi Aspektləri*. Bakı: Elm və Təhsil.

formülün teorik yönlerini problemin kökeni, özü ve karakteri bağlamında incelemiştir. Yazar, formülün temel ilkelerinin Türkiye’de daha fazla tartışmaya neden olduğunu, bu tartışmaların daha sonra Azerbaycan’a kaydığını ve ilk kez Cumhuriyet ideolojisinin ana hattını oluşturduğunu belirtmiştir.

1. KİTAP BÖLÜMLERİ

Kitap altı bölümdür. *Üçlü Formül Kuramsal Bağlamı* başlıklı birinci bölümünde; üçlü formülün doğuşu, mahiyeti ve karakteri hakkında bilgiler verilmiştir. Yazarın bu bölümdeki en önemli tespitlerinden bazıları şu şekildedir;

Birincisi, bu formül birdenbire veya üç beş güne meydana gelmemiş, düzenli zaman ve aşama geçtikten sonra bu şekilde dönüşmüştür.

İkincisi, herhangi bir formülün kurulması bir fikir veya makale ile anlaşılmaz. Toplum, edebî ve sosyal çevredeki çeşitli aydınlardan gelen düşünce ve eğilimlerden yola çıkılarak oluşturulur ve bilimsel-teorik ve estetik ilkeleri esas alınır.

Üçüncüsü, bu formülün oluşumunda; Mirza Feth Ali Ahundzade, Ali Suavî, Hasan Bey Melikzade Zerdabi, İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura, Ali Turan Hüseyinzade, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp ve Mehmet Emin Resulzade’nin emeği çok olmuştur.

Son olarak, bayrağın renginin “Türkleştirme, Modernleştirme, İslamlaştırma” şeklinde formüle edilmesi, formüldeki fikirlerin değişmesini sağlar. -İslamlaştırma ikinci sıradan üçüncü sıraya geçer- Formülün, devlet sembolünün tüm yazarlarından farklı, yeni bir sosyo-politik perspektifte ve formülde yansımaları bulmak anlamına gelir. -Bu, formülün yeni yazarlığı demektir- (Ahmedli, 2019: 35).

Bu maddelerden yola çıkarak üçlü formülün ortaya çıkışının altında yatan nedenler ve formülün psikolojik alt yapısı hakkında fikir sahibi olunabilir.

Kitabın “Muasırlaşma” başlıklı bölümünde, Avrupa’yı taklit etme, Muasırlaşma, Avrupalılaşma konusu incelenmiştir. Bedirhan Ahmedli, Muasırlaşma konusunda tarihe atıfta bulunurken, ona göre; Ali Turan Hüseyinzade Muasırlaşma kavramını geliştirmiş, bilimsel, teorik, felsefî, edebî ve yayıncı metinleri öne süren ise Mirza Feth Ali Ahundzade olmuştur.

Ardından; Ali Suavî, Cemaleddin Efganî ve Ahmet Ağaoğlu’nun hizmetlerinden bahsedilmiş, Abbasgulu Ağa Bakıhanov’un Batı kültürünü Müslümanlar için ideal bir kültür olarak görmesi sorununa da değinilmiştir. Bu bölümde; Ali Turan

Hüseyinzade'nin Avrupacılığı, Ahmet Ağaoğlu'nun Batılılaşma politikası, Ziya Gökalp'in formülündeki Muasırlaşma teorisi ve Mehmet Emin Resulzade'nin formülündeki Muasırlaşma yaklaşımı hakkında bilgiler verilmiştir.

Eserin üçüncü bölümünde yer alan Türkleşmek kavramı sadece Azerbaycan'da yaşayan Türkler dikkate alınarak değil, Rusya ve Türkiye'de yaşayan Türkler de düşünülerek geliştirilmiştir. Bu bölümde; Türklük, Türkçülük ve Türkleşme ayrı süreçler olarak ifade edilmiştir. Temel prensip, Türklük-Türkçülük-Türkleşme yönünde uzun bir yol kat etmektir. Başka bir deyişle, bugün ifade ettiğimiz "Türkleşme" ideolojisi önce "Türklük", sonra "Türkçülük" ve son olarak "Türkleşme" olarak geliştirilmiş ve nihayet bir ideoloji haline gelerek politik ve ideolojik önem kazanmıştır. Yazar, Fransız tarihçi Leon Cahun'un *Asya Tarihine Giriş: Türkler ve Moğollar* adlı çalışmasının bilimsel ve aydınlanma Türkçesinde çok iyi bir iş çıkardığını, 1899 yılında, Necib Asım'ın bu eseri Türkçeye çevirmesiyle birlikte etkisini daha da arttırdığını ifade etmiştir. Müellife göre, Ali Turan Hüseyinzade'nin *Türkler Kimdir ve Kimlerden İbaretir* başlıklı eserinden yararlanmasında, bu tercümenin ve Necib Asım'ın rolü inkâr edilemez.

Ziya Gökalp'in ve Yusuf Akçura'nın Türklük bilincine dönerek Türkçülük, Oğuzculuk problemine çözüm sunmaya çalışan yazar, "Siyasal Türkler", "Batı Türkleri" ve "Türkçülüğün Aşamaları" kavramlarının özünü de bu bölümde yansıtmıştır. Avrupa'da Türkoloji'nin oluşumunun başlangıcını; 20. yüzyılın başlarında Türkiye'nin siyasal, askerî ve sosyal sorunlarını ele alan Ali Suavî, Yusuf Akçura ve Ali Turan Hüseyinzade'nin fikirlerinden beslenen, Türkleşme fikrinin lideri olan Ziya Gökalp ve Mehmet Emin Resulzade'nin oluşturduklarından bahseder.

Yazara göre üçlü formül oluşturulurken Osmanlıcılık, Turancılık ve Türkçülük terimleri karışık değildir; her özel ideolojide ve ideolojinin taşıyıcısında sunulur. Örneğin, siyasal ve edebî konuşmasında formülü dördüncü bölümde açıklar ve aynı zamanda bu fazlalığın nedenlerini de gösterir. Ayrıca, yazara göre Turan ideolojisi binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Kargaşa, hem siyasî hem de edebîdir ve genellikle duygusal olarak tezahür etmektedir. Yazar üçlü formülün özelliklerini tanımladığında, bu formülün teoride ve uygulamada ayrı ayrı üç ideolojinin -Türkleşmek, Modernleşmek, İslamlaşmak- her birine uygulandığını göstermektedir. Örneğin,

Ali Turan Hüseyinzade doğrudan bir Türkleşme, Modernleşme veya İslamlaşma olarak sunmamaktadır. Her bölümün ideolojik ve teorik sorularına cevap vermek, onların etkinliklerine ve fikirlerine göre şekillenme söz konusudur.

Kitabın dördüncü bölümü “İslamlaşmak” başlıklı bölümdür. Yazar bu bölüme, Mirza Feth Ali Ahundzade’nin dinî görüşleri ile başlamıştır. Bu bölümde, “Ali Suavî’nin İslamcılığı”, “Cemaleddin Efganî’nin İslamî Modernleşmesi”, ‘Yusuf Akçura’nın İslamcılığı’, “Ahmet Ağaoğlu’nun İslamcılığı”, “Ali Turan Hüseyinzade’nin İslamcılığı”, “Haşim Bey Vezirov’un İslamcılığı”, Ziya Gökalp’in formülünde “İslamlaşmak”, Resulzade’nin formülünde de “İslamlaşmak” başlığı altındaki düşünce biçimlerini analiz ederek, karşılaştırma yapmıştır.

Eserin son iki kısmı Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak başlıklarından ayrı olarak ele alınmasına rağmen bu kısımlarda da tahayyülden tasarıma doğru bir bakış açısı ortaya konmuş ve milletin geleceğe hazırlığı için yapılması gerekenlerden bahsedilerek okurlara ışık tutmaya çalışılmıştır.

2. ÜÇLÜ FORMÜL

Yazar, üçlü formülü şu şekilde ifade etmiştir:

- Üçlü formül, yalnızca üç kelimenin yan yana kullanılması değil millî, sosyal ve siyasî düşüncenin bir sistem haline gelmesidir.
- Üçlü formül, demokratik prensipleri ile millî ve liberal değerleri devletçilik anlayışına getiren ideolojik sistemdir.
- Üçlü formül kökene dönüş ve geleceğe sentezdir.
- Üçlü formül millî-manevî, sosyal-siyasî değerlerin davranış kurallarıdır.
- Üçlü formül pratik ve kuramların sentezidir.
- Üçlü formül milletin siyasî buluşunun ifadesidir.
- Üçlü formül millete güç vererek onun geleceğe hazırlanmasını sağlar.

SONUÇ

Eser, okurlarına Türklük bilinç ve şuurundan kopmadan ilerlemenin yollarını sunmaktadır. Bunu yaparken de Türkçülüğün dünü ve bugünü arasındaki bağa kendine has bir yorum getirerek, formülün işlevsel kılınmasını sağlamaktadır. Yazarın, Ziya Gökalp’in medenî milletler seviyesine yükselmekten kastının kültür

aktarımından ziyade, medeniyet aktarımı olduğu fikrini özümseyerek bunu dünya görüşü haline getirdiğinin en somut örneği bu eserdir. Eser genel itibarıyla Türkçülüğün güncelliğini her zaman koruyan formülize edilebilmesi problemine, tarihi etkenler ışığında modern bir bakış açısı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmedli, B. (2019). *Türkçülüğün Üçlü Formülü*. Bakü: Elm və Təhsil.

ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's statement at the application stage; There is no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential) and relationship area that should be known about the objectivity of the study.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International License.

